

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 26 lipca 2017 r.

Adam Bodnar

IX.517.1709.2016.JN

**Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny**

Osoby przebywające w zakładach karnych i aresztach śledczych kierują do Rzecznika Praw Obywatelskich liczne skargi, w których podnoszą, że nie jest respektowane ich prawo do korzystania z odzieży odpowiedniej do pory roku. Wnioskodawcy twierdzą, że niezależnie od pory roku i panującej temperatury, wychodząc z celi mieszkalnej, są zobowiązani założyć długie spodnie i bluzę z długim rękawem oraz pełne buty. Ustalenia poczynione w toku badania skarg potwierdziły zasadność tych zarzutów.

Odzież, z której korzystają więźniowie, powinna być odpowiednia do pory roku, o czym od 1997 roku stanowi art. 111 § 1 k.k.w. Mimo upływu 20 lat od wprowadzenia tej regulacji do porządku prawnego, Służba Więzienna nie znalazła rozwiązań, które w pełni zapewniałyby wszystkim osadzonym możliwość korzystania z odzieży właściwej do warunków atmosferycznych, przeznaczonej na okres letni i zimowy.

Rzecznik w 2010 r. zwrócił uwagę Służby Więziennej na brak precyzyjnych przepisów dotyczących przedmiotowej materii i zasygnalizował potrzebę podjęcia inicjatywy legislacyjnej zmierzającej do zmiany przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Dyrektor Generalny Służby Więziennej podzielił opinię Rzecznika i do czasu zmiany przepisów zdefiniował rodzaje odzieży wydawanej osadzonym mężczyznom. Koszulka gimnastyczna z krótkim rękawem i spodenki gimnastyczne, jako odzież wierzchnia, miały być wydawane na okres letni,

kurtka zimowa na okres zimowy, natomiast bluza, koszula i spodnie niezależnie od pory roku (pismo z dnia 15 września 2010 r., BDG-070-98/10/657).

W 2013 r. podjęto prace legislacyjne, zmierzające do wydania nowego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, które objęły swoim zakresem kwestie dotyczące odzieży wydawanej osadzonym. Prace te były podyktowane przede wszystkim koniecznością doprecyzowania przepisów krajowych oraz dostosowania ich do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Europejskich Reguł Więziennych oraz innych rekomendacji międzynarodowych. W uzasadnieniu do projektu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 maja 2013 r. podniesiono również, iż z uwagi na zmiany klimatyczne należy zapewnić osadzonym możliwość większej swobody ubioru. Dano temu wyraz w § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2014 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych oraz w uwagach do tabeli nr 2 i nr 3 tego rozporządzenia. Stanowiły one, że w okresie letnim, a także w okresie przejściowym w zależności od warunków atmosferycznych, osadzonym mężczyznom wydaje się koszulkę gimnastyczną i spodenki gimnastyczne, a kobietom koszulkę gimnastyczną.

Pomimo nowych regulacji, które nie pozostawiały już wątpliwości, iż koszulka gimnastyczna i spodenki gimnastyczne są odzieżą odpowiednią do pory roku w okresie letnim i osadzeni mają prawo w lecie korzystać z tego rodzaju odzieży, personel więzienny w wielu aresztach śledczych i zakładach karnych typu zamkniętego nadal zobowiązywał więźniów do występowania w długich spodniach i bluzie z długim rękawem niezależnie od pory roku. Analiza porządków wewnętrznych 33 jednostek penitencjarnych, przeprowadzona w moim Biurze w 2016 r., pokazała, że w wielu jednostkach osadzeni mogli korzystać z odzieży letniej, o której mowa w przywołanym rozporządzeniu, poza celą mieszkalną, jedynie podczas spaceru i zajęć sportowych. Tylko w nielicznych jednostkach osadzeni mogli być ubrani w tę odzież w innych okolicznościach, np. udając się do świetlicy, czy w celu realizacji rozmowy telefonicznej. W wielu jednostkach skazani byli zobowiązani do korzystania z długich spodni i pełnego obuwia nawet będąc w celi mieszkalnej, np. podczas odbierania posiłków.

Uznając, że taki stan rzeczy narusza przywołane przepisy Kodeksu karnego wykonawczego, w tym zasadę wykonywania kary pozbawienia wolności w sposób humanitarny, w dniu 19 lipca 2016 r. zwróciłem się do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej o podjęcie stosownych działań w celu wyeliminowania z porządków wewnętrznych zakładów karnych i aresztów śledczych uregulowań zobowiązujących osadzonych do korzystania z odzieży nieodpowiedniej ze względu na porę roku. Jednocześnie wskazałem, że dostrzegam sytuacje, w których skazany powinien występować w stroju składającym się przynajmniej z długich spodni, np. podczas udziału w nabożeństwach, w posiedzeniach sądu, czy komisji penitencjarnej, jak też podczas wizyty u lekarza, czy dyrektora jednostki penitencjarnej. Okoliczności te stanowią jednak wyjątek od ogólnej zasady korzystania z odzieży odpowiedniej na okres przejściowy i letni.

Mój apel nie spotkał się ze zrozumieniem Służby Więziennej. Dowodzą tego wyniki, dokonanej w czerwcu tego roku, ponownej analizy porządków wewnętrznych obowiązujących w 38 jednostkach penitencjarnych. Zapisy regulacji wewnętrznych pokazują, że więziennictwo jest nadal dalekie od takich rozwiązań w przedmiotowym zakresie, które byłyby zgodne z obowiązującymi przepisami prawa krajowego i standardami wyznaczonymi przez akty prawa międzynarodowego.

Należy wskazać, iż niemalże wszystkie zarządzenia dyrektorów zawierają zwroty mówiące o tym, że osadzony korzysta z odzieży odpowiedniej do pory roku. Nie określają one jednak, co należy rozumieć pod pojęciem „odzież odpowiednia do pory roku” bądź czynią to z naruszeniem przepisów. W porządkach nie uznaje się bowiem, że krótkie spodenki i koszulka z krótkim rękawem są odzieżą wierzchnią, przeznaczoną na okres letni i przejściowy, analogicznie jak bluza i spodnie długie w okresie jesienno-zimowym. Niezmiennie wyjątkiem od zasady stanowiącej, że osadzony opuszczając celę mieszkalną ma obowiązek założyć długie spodnie i bluzę, są spacery i zajęcia sportowe, w czasie których w okresie letnim cyt. „dopuszcza się” korzystanie z krótkich spodenek i koszulki z krótkim rękawem, najczęściej prywatnych. Samo sformułowanie „dopuszcza się” wskazuje, że korzystanie z tego rodzaju odzieży nie jest prawem osadzonego, a jedynie pewną formą odstępstwa. W niektórych jednostkach skazani w kompletnej odzieży skarbowej tj. długich spodniach, zapiętej bluzie i pełnym obuwiu skarbowym, udają się po posiłek, na spacer, do łaźni, na zajęcia organizowane w świetlicy. W tych sytuacjach, mając

na uwadze konieczność dokonywania częstej zmiany w ciągu dnia odzieży prywatnej na skarbową, nie stosuje się nawet żadnych odstępstw wobec osób niepełnosprawnych ruchowo, ze sparaliżowanymi kończynami, po amputacji kończyn, poruszających się na wózku inwalidzkim. Także wśród asortymentu odzieży prywatnej, którą osadzony może posiadać w celi bez zgody dyrektora jednostki, zwykle nie wymienia się krótkich spodenek, niejednokrotnie również koszulki typu T-shirt. W kilku jednostkach wprowadzono nawet wymóg uzyskania przez skazanego zgody dyrektora jednostki na otrzymanie koszulki gimnastycznej i spodenek gimnastycznych, będących własnością administracji więziennej.

W związku z powyższym, przeprowadzona analiza zapisów porządków wewnętrznych pozwala na stwierdzenie, że personel więzienny nie uwzględnia w pełni potrzeby zróżnicowania stroju obowiązującego osadzonych w zależności od warunków pogodowych i okoliczności. Ponadto, w związku z brakiem precyzyjnych przepisów dotyczących korzystania przez osadzonych z odzieży odpowiedniej do pory roku, kwestie te są uregulowane w porządkach wewnętrznych niejednolicie, nawet w jednostkach tego samego typu. Niektóre zakłady karne dają skazanym większą możliwość wyboru stroju, który w ich ocenie jest odpowiedni do pory roku i sytuacji, niż czyni to administracja innych jednostek. Niemniej jednak powszechny jest obowiązek korzystania przez osadzonych z długich spodni i bluzy w czynnościach dnia codziennego. Obostrzenia dotyczące możliwości korzystania przez osadzonych z odzieży stosownej do pory roku są pewnego rodzaju dodatkową uciążliwością. Tymczasem Europejskie Reguły Więzienne zalecają, by restrykcje nałożone na osoby pozbawione wolności były ograniczone do koniecznego minimum i proporcjonalne do uzasadnionego celu, dla którego zostały nałożone. Również Reguły Mandeli stanowią, że system penitencjarny, z wyjątkiem sytuacji, gdy będzie to wynikało z uzasadnionego odseparowania lub zastosowania odpowiednich środków w celu utrzymania dyscypliny, nie będzie wznagał dolegliwości wiążących się z pozbawieniem wolności.

Należy stwierdzić, że postulaty, od wielu lat kierowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich do Służby Więziennej, o zmianę praktyki, jak również będące ich wynikiem dotychczasowe zmiany legislacyjne, nie przyniosły poprawy sytuacji osadzonych w zakresie możliwości realizacji prawa do korzystania z odzieży odpowiedniej do pory roku. Sądzę, że zasadniczym powodem nierespektowania tego prawa osadzonych jest brak w

obowiązujących przepisach jednoznacznego wskazania rodzajów odzieży, z której osadzeni mają prawo korzystać w porze letniej, przejściowej i zimowej.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych stanowi, że osadzony mężczyzna obligatoryjnie otrzymuje bluzę, spodnie i koszulę, zaś kobieta spódnicę, spodnie i koszulę. Pozostały asortyment odzieży, tj. kurtka zimowa, czapka zimowa, koszulka gimnastyczna z krótkim rękawem, spodenki gimnastyczne w przypadku mężczyzn, a w przypadku kobiet: kurtka zimowa, czapka zimowa, bluza, koszulka gimnastyczna z krótkim rękawem, osadzeni otrzymują po zgłoszeniu potrzeby. Taki zapis powoduje, że Służba Więzienna nie traktuje odzieży wydawanej na prośbę zainteresowanego jako odzieży mogącej w porze letniej zastąpić tę wydawaną obligatoryjnie. Przykładem takiego rozumienia przepisów jest stanowisko jednego z dyrektorów okręgowych Służby Więziennej, cyt.: „Krótkie spodenki osadzony może posiadać za zgodą dyrektora. Minister Sprawiedliwości nie przewidział ich obligatoryjnego wydawania w przywołanym wcześniej rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r., co podważa domniemaną tezę, iż jest to odzież odpowiednia do pory roku, którą skazany obligatoryjnie musi posiadać”.

Dodatkowym elementem, prowadzącym do niewłaściwej interpretacji przedmiotowych przepisów, jest użyte w rozporządzeniu określenie koszulki z krótkim rękawem i spodenek jako gimnastyczne. Dyrektorzy jednostek wskazują, że prawodawca wprowadzając do przepisu to określenie zdefiniował, że jest to odzież przeznaczona do używania jej wyłącznie podczas zajęć sportowych i dają temu wyraz w zarządzeniach w sprawie porządku wewnętrznego.

Należy również wskazać, iż administracja niektórych jednostek penitencjarnych w swoich zasobach nie posiada odzieży skarbowej, stosownej do pory letniej. Pracownicy Biura, w okresie od września do grudnia 2016 r., sprawdzili stan odzieży skarbowej i zasady korzystania z niej w ośmiu jednostkach penitencjarnych. Z dokonanych ustaleń wynika, że nie ma jednego wzoru odzieży letniej. Znajdująca się w magazynach depozytowych różnych jednostek odzież przeznaczona na porę letnią, zwłaszcza krótkie spodenki, nie spełnia tych samych standardów. W dwóch zakładach karnych spodenki gimnastyczne nie miały

atributu odzieży wierzchniej, bowiem jako spodenki gimnastyczne zostały zakwalifikowane slipy bieliźniane.

Nie ulega wątpliwości, że każda odzież wydawana osadzonemu, w tym przeznaczona na okres letni, w żaden sposób nie powinna poniżać lub upokarzać więźnia. Musi być odpowiednia ze względu na wymóg traktowania skazanego w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Traktowanie humanitarne to takie obchodzenie się z osobą pozbawioną wolności, które uwzględnia i respektuje pewne minimalne potrzeby każdego człowieka, odnosząc je do przeciętnych standardów danego społeczeństwa. Chodzi nie tylko o potrzeby bytowe, ale również o akceptowane potrzeby w sferze duchowej, obejmujące m.in. wolność wyboru postępowania (wolność od przymusu i swobodę korzystania z przysługujących praw).

Odzież powinna również spełniać wymogi stroju dostosowanego, zgodnie z normą społeczną i kulturową, do różnych sytuacji życia więziennego. Służba Więzienna dysponuje odzieżą dla osadzonych przeznaczoną na porę zimową i przejściową, która spełniała powyższe wymogi. Nie ma natomiast takiej odzieży dla osadzonych, mając na uwadze zarówno krój, jak i materiał z którego jest ona wykonana, która byłaby odpowiednia w porze letniej. Ten stan rzeczy należy zmienić.

Rozróżnienie, w rozporządzeniu w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, rodzaju odzieży ze względu na przedmiotowe kryterium, będzie stanowiło podstawę do przygotowania przez Służbę Więzienną wzoru odzieży przeznaczonej na okres letni i zrealizowania projektu, np. w przywieziennych przedsiębiorstwach odzieżowych, w których szyta jest odzież skarbowa. Takie działania spowodują, że prawo osadzonych określone w art. 111 § 1 k.k.w. będzie respektowane. Osadzeni we wszystkich jednostkach penitencjarnych będą korzystać z tego samego rodzaju odzieży letniej, podobnie jak w przypadku spodni, bluzy i koszuli, a odzież ta będzie spełniała wymogi odzieży wierzchniej, stosownej do wszystkich okoliczności.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r. poz. 958), uprzejmie proszę Pana Ministra o rozważenie możliwości podjęcia inicjatywy legislacyjnej, której celem będzie wskazanie, w rozporządzeniu w sprawie warunków bytowych osób

osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, dwóch kategorii odzieży – przeznaczonych na okres letni i okres zimowy.

Proszę o powiadomienie mnie o zajętych przez Pana Ministra stanowiskach w przedstawionej sprawie.

[Adam Bodnar]